

Максим Геннадійович КОЛОДЯЖНИЙ,

кандидат юридичних наук, старший науковий співробітник,
завідувач відділу кримінологічних досліджень
Науково-дослідного інституту вивчення
проблем злочинності імені академіка В. В. Сташиса
Національної академії правових наук України (м. Харків);
ORCID: <http://orcid.org/0000-0003-2149-9165>

ЗМЕНШЕННЯ МОЖЛИВОСТЕЙ ПОШИРЕННЯ ФОНОВИХ ДЛЯ ЗЛОЧИННОСТІ ЯВИЩ

1. Злочинність та її окремі прояви зумовлює ціла низка різних за характером криміногенних чинників. До таких відносяться й певні антисоціальні й деструктивні явища, як-то: алкоголізм, пияцтво, наркоманія, токсикоманія, проституція, бродяжництво, безпритульність, ігроманія тощо. Наявність та широка поширеність останніх у суспільстві є своєрідним лакмусовим папірцем (індикатором), що свідчить про соціальну занедбаність суспільства, неефективність соціально-економічної й інформаційної політики держави. Невипадково, що фонові для злочинності явища є невід'ємними супутниками українського суспільства. І з кожним роком їх криміногенна роль в Україні лише посилюється.

Подібні явища в окремих випадках мають потужний детермінуючий, а іноді й взаємодетермінуючий, вплив при вчиненні тих або інших як корисливих, корисливо-насильницьких, так й насильницьких злочинів. Адже нерідко більшість насильницьких злочинів (нанесення тілесних ушкоджень різного ступеня тяжкості, умисні убивства, хуліганства) вчиняються винними у стані алкогольного або наркотичного сп'яніння. Так само потреба у розвагах реалізується шляхом задоволення штучно сформованого алкогольного, наркотичного або ігрового синдрому, що за відсутності на це коштів призводить до реалізації корисливої мотивації через вчинення крадіжки, грабежу, розбою, викрадення автотранспорту та ін. Це щодо прямої детермінуючої дії таких негативних явищ на злочинність.

Злочинність й низка негативних соціальних чинників здійснюють зворотній детермінуючий вплив на поширеність її фонових явищ. Таке можна сказати про проституцію, бродяжництво, безпритульність, які у більшості випадків є результатом безвідповідальної соціальної та гуманітарної державної політики. Окрім цього, проституція, бродяги й жебраки мають підвищений рівень віктимізації порівняно з громадянами, які не відзначаються антисоціальною поведінкою.

2. Основу запобігання фоновим для злочинності явищам складає комплекс соціальних, економічних, психологічних, медико-реабілітаційних та інших заходів. Однак обмежити поширеність перелічених негативних соціальних явищ можна й за допомогою зменшення практичних можливостей для вживання алкоголю, наркотиків, гри на тоталізаторі у заборонених закладах, зайняття проституцією, бродяжництвом тощо. Це з одного боку. З другого, – такі заходи здатні посилити дієвість соціально-економічної політики регіональних органів державної влади й органів місцевого самоврядування у скороченні антисоціальної поведінки.

3. Дослідження сучасного прогресивного зарубіжного досвіду протидії злочинності у США, Великій Британії, Канаді, Австралії, Нідерландах, ФРН тощо дає підстави констатувати, що стратегія зменшення можливостей учинення злочинів включає такі напрями, як: патрулювання; ситуаційне запобігання злочинності; просторова профілактика; заходи у межах теорії «розбитих вікон»; програми сусідського спостереження; використання сучасних технологій; картографування злочинності.

4. Патрулювання як основний вектор профілактики злочинності з боку патрульної поліції може бути використаний для мінімізації поширення фонових для злочинності явищ таким чином: поліцейські патрулі у містах мають переміщатись не лише по центральних вулицях, а й по другорядним дорогам у житлових кварталах, де вживаються алкогольні напої, наркотики, здійснюються закладки наркотиків при їх купівлі-продажу; діяльність підрозділів патрульної поліції має урізноманітнюватись більш мобільним і заощадливим патрулюванням на мотоциклах, моторолерах, велосипедах, конях. Такі засоби пересування дозволяють дістатись поліцейським тих місць, куди потрапити на службовому автотранспорті неможливо; маршрути патрулів повинні постійно змінюватись, оскільки злочинці, особливо професійні, їх вивчають для уникнення затримання після кримінального посягання.

5. Ситуаційне запобігання фоновим для злочинності явищам є практичним напрямом профілактики, що абстрагується від особи, яка займається антисоціальною поведінкою, й зосереджується на певній місцевості. Ситуаційне запобігання полягає в:

а) ускладненні антисоціальної діяльності (заборона на продаж алкоголю після 23 год.; недопущення реалізації спиртних напоїв і пива у торговельних кіосках поблизу навчальних закладів; виключення практики продажу провізорами кадеїновмісних медичних препаратів без рецепта лікаря; заборона на продаж токсичних речовин (клей, будівельні матеріали) неповнолітнім; обмеження ринку наркотиків; закриття ігорних закладів і підпільних казино; перевірка бань, саун, масажних салонів на предмет надання ними сексуальних послуг й залучення дівчат і хлопців для зайняття проституцією; створення альтернативи для антисоціальної поведінки відповідними пропагандистськими та інформаційними заходами);

б) посиленні ризикованості антисоціальної поведінки алкоголіків, наркоманів, проститутток, ігromанів, безпритульних шляхом збільшення неформального контролю громадянами над територією проживання;

в) зниженні вигідності злочинної діяльності (збільшення штрафів за вживання алкоголю і пива у громадських місцях, за зайняття проституцією; обов'язкове знищення за рішенням суду предметів злочинів, пов'язаних із зайняттям гральним бізнесом);

г) скороченні провокацій (обмеження негативної дії підліткової і молодіжної деструктивної субкультури з паралельною популяризацією спорту, мистецтва, інших культурних форм проведення дозвілля і відпочинку);

д) недопущенні практики виправдань (монтаж у громадських місцях забороняючих знаків і оголошень «Розпивати спиртні напої заборонено», «Вживай відповідально»).

6. Просторова профілактика фонових для злочинності явищ стосується не лише посилення безпеки, а й культури і толерантності на території проживання громадян. Вона може виражатись у такому: за можливості, будівництво на місці колишніх «хрущовок» і «сталінок» сучасних кондомініумів з метою покращення соціальної структури населення житлових мікрорайонів; обмеження доступу сторонніх осіб до дворів житлових кварталів і під'їздів будинків шляхом монтажу парканів, дверей; вирубка високих кущів й сухих дерев з тим, щоб мінімізувати вживання у таких місцях алкоголю, наркотиків, щоб не допустити застосування на такій території сексуального насильства, виключити присутність бродяг і безхатченків; обмеження доступу сторонніх осіб до покинутих будівель і споруд, недобудованих об'єктів нерухомості, щоб вони не перетворились на притони для наркоманів, токсикоманів і стали домівками для безпритульних, які мають користуватись послугами спеціальних соціальних і реабілітаційних центрів.

7. Заходи у межах теорії «розбитих вікон» спрямовані на ушляхетнення і облаштування громадського простору з метою зміни суспільної психології, вироблення своєрідної нульової терпимості громадян до злочинності та її фонових явищ. Це можна досягти, окрім іншого, шляхом: знесення напівзруйнованих і покинутих будинків як потенційних місць для продукування фонових для злочинності явищ; озеленення пустирів, перетворення міської незаселеної периферії на сучасні житлові мікрорайони із розвинутою інфраструктурою, щоб усунути соціальну відчуженість, напруженість і пом'якшити у мешканців таких районів почуття покинутості; широкого залучення до міських суботників та інших заходів з прибирання прибудинкової території місцевих мешканців, особливо молодь та осіб, схильних до адиктивних форм поведінки.

8. Програми сусідського спостереження (сусідської варти) є ефективними з огляду формування неформального контролю мешканців житлових мікрорайонів і багатоповерхових будинків за ситуацією, що відбувається за місцем їх проживання. Тому будь-які прояви і ознаки антисоціальної поведінки (вживання алкоголю, наркотиків, діяльність підозрілих бань, саун, організацій, що займаються продажем лотерейної продукції тощо) мають припинятись. Однак це мають здійснювати не пересічні громадяни із застосуванням самоправства і ризиком для власного життя, здоров'я і майна, а компетентні органи (поліція, органи фіскальної служби, органи місцевого самоврядування) на підставі отриманої від свідомих громадян інформації про незаконну діяльність окремих осіб і суб'єктів підприємництва.

9. Використання сучасних технологій у сфері обмеження фонових для злочинності явищ повинно здійснюватись в межах програм «Безпечне місто» (Safe City) і «Розумне місто» (Smart City). Заходи цих програм зводяться до: повсюдного монтажу камер відеоспостереження у громадських місцях для недопущення антисоціальної поведінки; використання смарт-камер з елементами штучного інтелекту, що дозволяє порівнювати записану інформацію у режимі реального часу із наявними обліками і базами оперативних даних поліції, СБУ, Державної прикордонної служби та інших органів і служб. Такий підхід може дозволити установити можливу причетність алкоголіків, безпритульних, наркоманів, проститутток до вчинення певних злочинів.

10. Застосування картографування як відносно нового засобу візуалізації злочинності й антисоціальної поведінки з використанням сучасних геолокаційних систем обробки інформації дозволяє виділяти місця міського простору з найбільшою концентрацією осіб, які вживають алкоголь, наркотики, які надають сексуальні послуги, місця, де перебувають безпритульні і бродяги. Картографування здатне підвищити ефективність як роботи патрульної поліції, так й відповідних соціальних служб.

11. Перелічені напрями профілактики злочинності за умови їх здійснення разом із соціально-економічними, соціально-психологічними, інформаційними, медичними та іншими заходами здатні обмежити поширеність фонових для злочинності явищ в Україні.

Одержано 23.02.2018